

— קח —

שתיית כוס של ברכת המזון בסעודת מצוה בימים שמראש חודש אב עד אחר תשעה באב

מאת הג"מ אשר אנשיל כ"ץ זצ"ל*
אבד"ק סערדאהעלי

[עם הערות וביאורים מנכדיו הרבנים המפורסמים הרה"ג מוה"ר חיים יחא כץ שליט"א, רב דביהמ"ד חסידי בעזא ברזקלין, והרה"ג מוה"ר אשר אנשיל כץ שליט"א, מח"ס מזל הברית ואוצר השבת].

הנה בשלחן ערוך או"ז סימן תקנ"א סעיף י' בהג"ה כתב ונוהגין להחמיר שלא לשתות יין בברכת המזון ולא בהבדלה אלא נותנים לחינוק ובמקום דליכא תינוק מותר בעצמו לשתות הבדלה, ובמגן אברהם שם ס"ק ל"ב אבל ברכת המזון יברך בלא כוס (מהרי"ל) עיין סימן קפ"ב עכ"ל, ובמחצית השקל שם עיין סימן קפ"ב דיש פוסקים דאפילו שלשה שאכלו אין צריכין כוס לברכת המזון, על כל פנים כהאי גוונא יש לסמוך עלייהו, אולם בסעודת מצוה דהותר בשר ויין, גם כוס ברכת המזון רשאי לשתות דלא גרע מיין שכתוך הסעודה דהותר עכ"ל, דבריו פשוטים וברורים.

* נולד ח"י טבת שנת תרמ"א לפ"ק בעיר טשעננער, לאביו הג"מ יהונתן בנימין כ"ץ זצ"ל. כבן י"ב נסע לחוסט ללמוד תורה מפי רבו הגאון בעל ערוגת הכושם זצ"ל, ונכתר ע"י בכתור הוראה, וכן מהמהרש"ם והג"רמ"ה פוקס זצ"ל אב"ד גראטווארדיין.

בשנת תרס"א נשא לאשה אחת של הג"מ שלמה זלמן עהרענרייך זצ"ל אבד"ק שאמלוי, ושנתיים לאחר מכן נתמנה שם לדומ"ץ עד שנת תרס"ט, שאו נתקבל לאב"ד בעיר ניר-מעדיעש. אחר הפצרות רבות מאנשי קהל עדת ישראל בק"ק סערדאהעלי, נענה למבוקשם — לכהן פאר — בחודש שבט שנת תרפ"ה.

גאון וצדיק מפורסם שהי' מגדולי מרביצי התורה בדורו, ושיבתו היתה אחת מהגדולות בערי סלאוואקרי. העמיד תלמידים לאלפים, ומביניהם יצאו מאות רבנים ומורי-הוראה בישראל.

כס' אהבת ציון עמ"ס ביצה ומכות מאת הג"מ יוסף טשאבא זצ"ל רבה של סערדאהעלי, נדפס בסופו קוני' „גבעת עולם", פלפול מהג' רא"א עמ"ס ביצה, כן נדפסו איזה מחידושויו בהלכה ואגדה בקר' בית התלמוד שי"ל בשנת תרצ"ז ע"י תלמידיו.

הרבה מחיבוריו היקרים (בכת"י) על מסכתות שונות וכו' נאבדו בעוה"ר ואכן ישנם כמה מהם בכת"י, וגם נדפסו איזה קוני' בשם „ולאשר אמר", והגש"פ „החדש האביב".

עלה על המוקדה ביחד עם בני ביתו ואנשי קהילתו — סערדאהעלי, באוישוויץ ע"י הרשעים הגרמנים ימ"ש"ג, ביום כ"ז סיון שנת תש"ד, הי"ד.

בניו: הג"מ משה יהודה זצ"ל הרב הצעיר דסערדאהעלי, הב' הח' דוד ז"ל. חתניו: הג"מ חיים עהרענרייך זצ"ל הרב הצעיר דשאמלוי, הג"מ יחיאל דוד הכהן זאלצער זצ"ל, הג"מ משה ארי' פריינד ז"ל אבד"ק נאסאד, הג"מ מנחם אהרן לעבאוויטש זצ"ל הרב הצעיר דטשאפ.

ונשאר לפליטה בנו הרה"ג המפר' מוה"ר יושע כ"ץ שליט"א מהאבד"ק סאמבאטהעלי, וכעת רב דק' בית אשר, ח"ד הרודלס הויז.

אולם ראיתי בכאר היטב ס"ק ל' שכתב על דברי הרמ"א אלא נותנים לחינוק, בזה הלשון, וכן כוס ב"ה אחר המילה נוהגין ליתן לחינוק, ובהשקפה ראשונה נראה דראשי חיבות של ב"ה הוא ברכת המזון, והיה מקום לומר דסבירא ליה דעם ברכת המזון נפסק סעודת מצוה של המילה ואין לשתות אחר כך יין.

ולכאורה יש להביא ראיה לדבריו מדברי מגן אברהם סימן רצ"ט ס"ק ז' על מאי דפוסק שם בשלחן ערוך סעיף ד' כשהיה אוכל וחשכה שאמרנו שאינו צריך להפסיק, גומר סעודתו ומברך ברכת המזון על הכוס, וכתב שם המגן אברהם דמותר לשתות מכוס של ברכת המזון, וביארו שם הלבושי שרד ומחצית השקל דעתו דכיון דמותר לאכול ולשתות בתוך הסעודה ואין צריך להפסיק לדין אף שחשכה, גם כוס של ברכת המזון שייך עוד להסעודה, אולם סיים המגן אברהם דמי שאינו נוהר בכל השנה לברך על כוס דטבירא ליה כמאן דאמר דאין טעון כוס, גם עתה אסור לשתות ממנו, דלדידיה אין שייך כוס של ברכת המזון לסעודה, וממילא יש לומר כן גם בכוס של ברכת המזון דסעודת ברית מילה.

מיהו בספר תוספת שבת ס"ז כתב על המגן אברהם הנ"ל שאין דבריו מוכרחים דנהי דאין טעון כוס, הא מצוה מיהא איכא כמו שכתב רמ"א בריש סימן קפ"ב ושייך נמי לסעודה וכן נוהגין עכ"ל, וכן כתב גם האליה רבה שם דאין דברי המגן אברהם מוכרחים, ובספר ארחות חיים ובספר כף החיים הביאו גם כן בשם ספר מאורי אור כן לפסק הלכה, וגם קצת צדיקים נוהגין לעשות כן, ומה גם אף לדברי מגן אברהם יש לחלק דלא דמי למילה, דכיון דשם המנהג בכל מקום לברך על כוס ואומרים נודה לשמך ותפלת הרחמן, אם כן אף שבברכת המזון דעלמא אינו נוהג לברך על הכוס דייקא, מכל מקום כיון דבסעודת מילה מברך אכוס שייך לסעודה הוא ומותר לשתות, וכן יש להוכיח מדברי הגאון מהרש"ק בהגהת חכמת שלמה סימן רצ"ט ממה שכתב בכוס של נישואין עיי"ש דרו"ק, והוא הדין לכל סעודת מצוה, כיון שהמנהג הכא לברך בסעודה ההוא על הכוס, וכן פסק הפרי מגדים בפשיטות באשל אברהם ס"ק ל"ב, ואחריהם החזיקו הגאונים בעל משנה ברורה ובעל כף החיים, ולא ראיתי בשום פוסק להחמיר בזה.

(א) וכן המנהג פשוט כשיש סעודת שבע ברכות בסעודה שלישית דשבת"ק, לשתות מכוס ברכת המזון ושבע ברכות אחר שחשכה, אף שבשאר סעודה שלישית אין שותין, (וכמבואר בשלחן העזר סימן י"ב סעיף ג' ס"ק י'). ועל כרחך כסברא הנ"ל, דכיון דבסעודת שבע ברכות מברכין תמיד ברכת המזון על כוס, שרי גם לאותן שאין נוהרין בשאר פעמים.

ולפי סברא זו יש לומר דמנהג הצדיקים המובא לפני זה, שנהגו לשתות בכל סעודה שלישית של שבת"ק, אתי שפיר גם לפי דברי המגן אברהם, דטבירא להו דגם לענין סעודה שלישית לחוד הואיל ונהגו לברך תמיד על הכוס בסעודה זו, מותר להם לשתות הכוס לכולי עלמא.

(ב) יש לומר עוד סברא להיתר כאן גם לפי דברי המגן אברהם הנ"ל, דשאני התם לענין לשתות כוס של ברכת המזון לפני הבדלה, דהומן של כעת גורם איסור, דהא אסור לשתות לפני הבדלה, וכל ההיתר בשלחן ערוך הוא רק יען דמישך שייך עוד להסעודה, והוי כהתחילו אין מפסיקין, על כן לא הותר לפי סברת המגן אברהם רק ברגיל תמיד, דבלי זה אינו נחשב כחלק מן הסעודה, מה שאין כן כאן בסעודת מצוה בשבוע של

ואדרבה מצאתי במהרי"ל בזה הלשון, מהרי"ל על מילה בשבוע שחל בה חשעה באב אמר כל השייכים לברית מותרין ביין שנאמר שש אנכי על אמרתך, ומילה בערב חשעה באב לא התיר להזמין יותר מעשרה, ולא ישתו יין רק בעל הברית והמוהל והאב ישתו כל הסעודה, והאחרים ישתו רק לברכת המזון, וכמדומה שהחמיר להם דאנשים קלים היו ויבואו לידי קלות ראש, דהא מהר"ם כתב להדיא במרדכי גדול לכל הקרואים בשר ויין וכו' עכ"ל, הרי דהתיר לברכת המזון אף למי שלא התיר בתוך הסעודה, אם כן אותן שמותרים בכל הסעודה ודאי גם בברכת המזון מותר להם, וכדברי פרי מגדים ומחצית השקל והבאים אחריהם כנ"ל.

ולכן נראה ברור דמה שכתב הבאר היטב כוס כ"ה אחר המילה, הראשי תיבות של ב"ה הוא ברכת המילה, דביו"ד סימן רס"ה סעיף ד' כתב הרמ"א דנוהגין שהסנדק שותה, ובביאורי הגר"א שם כתב דר"ל המברך, אבל זה דוקא בשאר ימות שנה שאין חשש איסור בשתיית יין, אבל עתה שיש מנהג איסור בשתיית יין לגדול נותנים לחינוקות לשתות

שתיית יין, לכן כמו שהתירו בשר ויין לשמחת מצוה בתוך הסעודה. הוא הדין דשרי לשתות היין של ברכת המזון אחר הסעודה, דגם זה נחשב כשתייה לשמחת מצוה, דהלא רשאי לשתות יין ולאכול בשר גם אי לא היה נוטל ידיו כלל לסעודה. ואם כן לא יגרע מה שאכל סעודה וכבר בידך מאילו לא אכל כלל, וכל זמן שלא הסיח דעתו משמחת המצוה רשאי לאכול בשר ולשתות יין עוד, וממילא כל שכן דרשאי לשתות בסעודת מצוה כוס של ברכת המזון שלקחו עוד לפני ברכת המזון אדעתא דלשתותו תיכף אחר כך, זהו כוונת הפוסקים שכתבו דלא גרע מיין שבתוך הסעודה.

ולפי סברא זו רשאי לשתות כוס של ברכת המזון בכל סעודת מצוה, גם בסעודה שאין רגילין לברך על הכוס, דכיון דאין היתר השתיה בכוס של ברכת המזון יען שהוא חלק מהסעודה, אלא דשמחת המצוה, שבשבילה התירו משתה היין, שזה בין תוך הסעודה או תיכף לאחריו כשעוד לא הסיח דעתו משמחת המצוה, ולכן גם באינו רגילין לברך על כוס, אם רוצה כעת לברך ולשתות רשאי, ועיין עוד להלן אות ה'.

אמנם כוס ברכת המזון של סעודת שלישיית דשבת"ק, להרגילין תמיד בכוס של ברכת המזון, שהתירו לשתותו לפני הבדלה, נראה פשוט דהוא הדין בשבוע שחל בה חשעה באב שרי, ואף לפי סברא הנ"ל שרי, דלכל הסברות נחשב כוס של ברכת המזון כתוך הסעודה, להרגילין בכוס של ברכת המזון, וכמו דשרי בתוך הסעודה בשבת"ק לשתות יין, הוא הדין דכוס של ברכת המזון שרי, אך כל זה לפי דעת האליה רבה ס"ק כ"ג ודרך החיים דסבירא להו דאף שהתפללו הקהל ערבית אף על פי כן שרי לאכול בשר ולשתות יין למי שעומד באמצע סעודה שלישיית, אם כן הוא הדין כוס של ברכת המזון שרי כנ"ל, (וכן מפורש באליה רבה הנ"ל, אלא דלא התנה שזה דוקא ברגיל בכוס ברכת המזון, לשיטתו בסימן רצ"ט ס"ק ר' שמפקפק שם על סברת המגן אברהם), אבל לפי דעת המגן אברהם ס"ק כ"ו שאף באמצע סעודה שלישיית צריך להפסיק מבשר יין כשהקהל התפללו ערבית, (הוא הדין כשחשכה, עיין שם במגן אברהם בסוף הדיבור), אם כן הוא הדין דכוס ברכת המזון אסור, דאף אם נחשבו כאמצע סעודה הלא גם שם צריך להפסיק מבשר ויין, וכן מבואר בפרי מגדים א"א ס"ק כ"ז דלהמגן אברהם גם כוס ברכת המזון אסור, (וקצת לפלא על המשנה ברורה בשער הציצית ס"ק ע"ה דסתים מדנפשיה להיתר לשתות כוס ברכת המזון אף שחשכה, ולא הזכיר כלל ממחלוקת המגן אברהם ושאר פוסקים שהביא לפני זה בס"ק נ"ו), ועיין עוד בכף החיים ס"ק קנ"ד.

ג) דאין לומר דמהרי"ל לגמרי שרי יין דברכת המזון אף בחול, כדעת המחבר בשלחן ערוך סעיף י', ואין ראייה לדין דנקטינן להחמיר בחול כמבואר ברמ"א שם, זה אינו דהא מהרי"ל איהו בעל התשובה האשכנזית המובא בבית יוסף להחמיר בכוס של הבדלה וברכת המזון כמבואר בדרכי משה שם, ואף על פי כן

החידושים

כמו שכתב שם הרמ"א דהמנהג כן בתענית, וכן נראה פשוט דאי רצה לומר ברכת המזון למה כתב אחר המילה הוי ליה למימר אחר סעודת מילה, אלא ודאי דכוס ברכת המזון של מילה גם לדלידה שרי', וכן ראיתי בספר ברית אבות סימן י"ג ס"ק ל"א ובספר זוכר הברית סימן כ"ה ס"ק כ"ו שכתבו כן, רק הביאו מקודם דברי הבאר היטב הנ"ל דיתן רק לקטן, ולע"ד מה שכתבתי הוא ברור ופשוט.

וממילא נלמד דכוס של ברכת המזון מכל סעודת מצוה מותר לשתות לכולי עלמא ואין שום חולק בדבר, ומלשון מהרי"ל שהעתקתי למעלה יש ללמוד דלא רק המברך יכול לשתות הכוס של ברכת המזון רק גם אחרים המסובים בסעודה יכולין לשתות ממנה וכן נראה לע"ד להורות הלכה למעשה בס"ד.

חמשה עשר באב ש"ת לפ"ק סעודה העלי יע"א

הק' אשר אנשיל כ"ץ

החידושים

ד) וכן יש להכריח זה ממקורן של הדברים, שהוא כנראה מהאליה רבה ס"ק כ"ג ואליה זוטא ס"ק י"ב, דהו לשונו שם, וכוס שמברכין בב"ה אחר המילה נוהגין ליתן לתינוקות ועיין ביורה דעה סימן רס"ה עכ"ל, ואי נימא דכוונתו לכוס ברכת המזון של סעודת ברית מילה, על מה ציין ליו"ד סימן רס"ה, הא שם לא מיירי כלל מדיני ברכת המזון של הסעודה, אלא ודאי דכוונתו לכוס ברכת המילה שחיכף אחר המילה, ועל זה ציין ליו"ד סימן רס"ה, וכוונתו כמו שכתב אא"ז ו"ל לדין המבואר שם בסעיף ד', שגם בתענית ציבור נוהגין כן ליתן כוס ברכת המילה לתינוקות, ובפרט דבעל האליה רבה הוא מהחולקים על המגן אברהם בסימן רצ"ט, ודעתו נוטה להתיר שתיית כוס סעודה שלישיית גם למי שאינו רגיל בכוס תמיד, יען דכוס ברכת המזון שייך להסעודה, וגם כאן בשבוע שחל בו תשעה באב התיר לשתות כוס סעודה שלישיית כמבואר לעיל אות ב', ואם כן מהיכי תיתי יחמיר בכוס ברכת המזון דסעודת מצוה של ברית מילה, (ובפרט לפי סברא הנ"ל בריש אות ב' דסעודת מצוה עדיף מסעודת שבת לענין זה), אלא על כרחך כדברי אא"ז ו"ל דכוונת הראשי תיבות של ב"ה הוא ברכת המילה.

גם יש לומר דר"ת של בב"ה, שבאליה רבה ואליהו זוטא, הוא בבית הכנסת, דהיו רגילין למול בבית הכנסת כמבואר בטורי זהב אר"ח סימן שמ"ט סוף ס"ק א' ובמגן אברהם אר"ח סימן של"א סוף ס"ק ה', (ועיין עוד ביו"ד סימן רס"ה בטורי זהב ס"ק ח' וש"ך ס"ק י"א), ולברך שם אחר כך ברכת המילה, על כן קאמר דכוס שמברכין בבית הכנסת אחר המילה נוהגין ליתן לתינוקות, ואולי גם בבאר היטב היה כתוב כן, כוס שמברכין בב"ה, אלא שנשמט בדפוס.

ה) לכאורה יש לעיין בטעם היתר שתייה של המסובים, דכל ההיתר של כוס ברכת המזון בסעודת מצוה הוא יען דבסעודה כו רגילין תמיד בכוס ברכת המזון, ומיחשיב על ידי כן כחלק מהסעודה, וכעין המבואר בשלחן ערוך סימן רצ"ט ובמגן אברהם שם לענין כוס ברכת המזון לפני הבדלה, מעתה לפי מה שכתב המגן אברהם ושאר פוסקים שם דמי שאינו רגיל תמיד בכוס, אסור לו לשתות כוס ברכת המזון לפני הבדלה, דעל כרחך סבירא ליה כמאן דאמר שכוס ברכת המזון אינו חיוב, ואף דלכולי עלמא על כל פנים מצוה איכא, מכל מקום כיון דלדידיה לאו חובה הוא, ליכא למימר דכוס ברכת המזון שייך להסעודה להתיר לו לשתותו קודם הבדלה עיי"ש, הרי דרק מה שהוא בגדר חיוב מתרת לשתות, לא בשביל מצוה גרידא, אם כן אף דהמברך מותר לשתות הכוס יען שהוא חיוב לשתות כמבואר בשלחן ערוך סימן ק"צ סעיף א', אבל המסובים שרק מצוה מן המובחר שישעמו כמבואר שם סעיף ר' לא הוי לן להתיר להם.

ונראה דסבירא ליה דשאני מי שאינו רגיל בכוס ברכת המזון, דלדידיה אין בו צד חובה כלל, על כן לא התירו לו, מה שאין כן הכא דכוס זה באה חובה, שוב מקיימים אותו בכל פרטיה הן בהחיוב של המברך לשתותו, והו בהמצוה שעל כל המסובים.

הלכה ברורה

בירור הלכה בעניינים שונים

— קט —

גבריאל צינער

משגיח רוחני בישיבת „קהלת יעקב“ מפאפא

ברוקלין, נ. י.

הלכות נחוצות הנוהגים מר"ח אב עד ט' בו

א.

אי מותר להדיח הריצפה לכבוד שבת.

הנה בשו"ת תשורת שי סי' קע"ד פסק דמותר להדיח הריצפה בחוה"מ, מפני דהו"ל כמטפחות הידים שמלכלכים תדיר, וכ"ה בשו"ת התעוררות תשובה ח"ג סי' ל', אולם בשו"ת משיב דברים חיו"ד סי' רט"ו פסק שאסור לאבל כל שלשים להדיח הרצפה של החדרים מטעם שמחה, ועוד דדמי לכיבוס בגדים דאסור עכ"ד. ולפע"ד יש לפקפק על דבריו דמה שמחה היא זה הלא היא מלאכת בזיון, ועוד הלא עושה כן עבור הלכוך ולא

והנה בסעודת נשואין בשבת בסעודה שלישית, אף שנהגין שהמברך שותה הכוס, ומטעם המבואר לעיל אות א', עם כל זה נהגין שהמסובים אין שותין, (פרט להחתן שנהגין בכמה מקומות ששותה, וכן כתב בשו"ת זכרון יהודה אור"ח סימן פ"ז שגם החתן יטעם, ובליקוטי מהרי"ח סוף חלק ג' בעניני נשואין מביא שהגה"ק בעל ייטב לב ז"ל נהג שגם להחתן לא נתן לשותות רק הוא בעצמו שותה וכן להכלה שלחו עיי"ש), ולכאורה לפי דברי מהרי"ל הנ"ל היה לנו להתיר גם להמסובים לשתות, וצריך לומר דשחיה לפני הבדלה שהוא מדינא דגמרא, יותר חמיר משחיה בשבוע שחל בו חשעה באב שהוא רק ממנהגא כמבואר בטור ובית יוסף סימן קנ"א, על כן הגם דמהרי"ל מקיל בשתיית המסובים בשבוע שחל בו חשעה באב, עם כל זה לפני הבדלה אנו מחמירין.

ולסברא הנ"ל בריש אות ב' דהיתר שתיית כוס ברכת המזון הוא מטעם דממילא מותרין בשתיית יין גם בלי הכוס של ברכת המזון, אתי שפיר בפשיטות טעם היתר שתיית המסובים גם כן, דאף שאין חיוב על המסובים לשתות מכוס של ברכה רק מצוה איכא, הא ממילא רשאי לשתות יין גם בלי כוס דברכת המזון, כמו שהיו רשאי לשתות באמצע הסעודה, הוא הדין אחר כך כל שלא הסיחו עדיין דעתם משמחת המצוה, וכל שכן כוס ברכת המזון דשרי גם לדידהו, וכל זה בסעודת מצוה בשבוע שחל בו חשעה באב, אבל בסעודת מצוה בסעודה שלישית דשבת"ק דתיכף אחר הסעודה אסורים באכילה ושחיה גם השמחים בשמחת מצוה, מפני האיסור של אכילה ושחיה לפני הבדלה, על כן יש לומר דנהגו דרק המברך שותה אז הכוס, והואיל דיש חיוב עליו לשתות כוס ברכת המזון הוי לדידהו כאילו עוד לא נגמרה הסעודה עד אחר שתיית הכוס, מה שאין כן להמסובים שאין עליהם החיוב, שפיר נגמרה הסעודה עם ברכת המזון ואסורים לשתות עוד, אף דעל כל פנים מצוה איכא גם להמסובים לשתות מכוס של ברכה מכל מקום בשביל מצוה לחדו עדיין אין היתר, וכעין סברת המגן אברהם הנ"ל במי שאינו רגיל תמיד בכוס ברכת המזון דאסור לשתות, הגם דאיכא מצוה בכוס, וכן לפי סברא זו פשיטא שגם מסובים שלא נטלו ידיהם והסיבו יחד בהסעודה, אלא שטעמו שם קצת וכבר בירכו ברכה אחרונה, וגם מסובים שלעצמם אין רגילין כלל בכוס של ברכה אפילו בסעודת מצוה, אף על פי כן רשאי